

SIGMUND FREUD

6. 5. 1856 – 23. 9. 1939

Sigmund Freud se narodil 6. května 1856 v Příboře na Moravě. Jeho krásné a láskyplné matce bylo v té době 21 let a autoritářskému otci 41 roků. Rodiče ho pojmenovali Sigismund a teprve v dospělém věku si sám své jméno zjednodušil na Sigmund. Příjmení Freud je překladem původního hebrejského Simcha, což znamená radost. Jméno Schlomo dostal po dědovi, který umřel těsně před jeho narozením. Schlomo Simcha tedy znamenalo „moudrý muž, který se těší z učení“.

Freudův otec, narozený v prosinci 1815, byl synem i vnukem dvou rabínů, Schloma Freuda a Efraima Freuda. Živil se jako obchodník s textilem. Když se narodil Sigmund, byl již otcem dvou dětí z prvního manželství: Emanuela a Filipa. Se svou první manželkou, Sally Kannerovou, se oženil v roce 1832 jako šestnáctiletý. Jeho druhá manželka, Amálie, rozená Nathansohnová, Sigmundova matka, se narodila v roce 1836 v Oděse. Freudův otec byl liberální žid a matka bez vyznání. Sám Freud židovskou tradici dodržoval.

Freudovi byli nábožensky vlažní, do synagogy se právě nehrnuli, a ani Sigmunda k náboženství nikdo nenutil. Kromě jediné osoby. Tou byla jeho svérázná česká chůva. Někteří Freudovi životopisci ji líčí jako dosti temnou bytost. Byla to již postarší žena, která svou lásku k dětem spojovala s velkou přísností. Mluvila na Sigmunda česky, takže až do dospělého věku mu v podvědomí utkvěla některá česká slova a obraty. Tato jednoduchá žena jej brávala na katolické bohoslužby, vysvětlovala mu katolickou mši a i doma mu vštěpovala katolickou víru. Vzhledem k tomu, že rodiče takový nátlak nevykonávali, podařilo se chůvě znechutit Sigmundovi katolické náboženství natrvalo. Freud považoval náboženské cítění za chování příbuzné neuróze a až do konce života zůstal ateistou.

Když byly Freudovi tři roky, musela se celá rodina odstěhovat. Hospodářská krize zničila otcovu živnost a Freudovi se odebrali přes Lipsko do Vídně, kde pak

Sigmund Freud strávil prakticky celý život. Ve Vídni žila Freudova rodina v bídě, ale v žádném případě nepozbyla své důstojnosti. Sigmund Freud navštěvoval ve Vídni obecnou i střední školu a studoval s vynikajícím prospěchem. Mladý Freud miloval knihy, cizí řeči, literaturu a přírodovědu. Učitelé poukazovali na jeho stylistický talent. Byl to tedy nejenom vědec, ale také vynikající „muž pera“. Během svého života hodně a s chutí psal a zanechal téměř dvě desítky svazků sebraných spisů a tisíce dopisů. Jeho vynikající němčina velmi napomáhala tomu, že dovedl své myšlenky podávat neobyčejně sugestivním způsobem, takže se mnohé jeho spisy čtou jako beletrie. Proto si mezi umělci a spisovateli snadněji získával vážnost než mezi přírodovědci, kterým byl tento způsob uvažování a sdělování myšlenek často cizí. Za své spisovatelské umění dostal Freud ve třicátých letech Goethovu cenu města Frankfurtu.

Na střední škole byl šest let z osmi prvním žákem ve třídě a profesori jej téměř nezkoušeli. V roce 1873 úspěšně ukončil studium na gymnáziu maturitou s vyznamenáním. Maturita umožnila Freudovi studium na Vídeňské lékařské škole. Roku 1879 musel Freud studium medicíny přerušit, protože byl povolán jako „vojenský elév“ do vídeňské posádkové nemocnice c. a. k. armády. Během doby strávené ve vojenských službách přeložil Freud dvanáctý svazek Sebraných spisů slavného anglického filozofa Johna Stuarta Milla. Jeho překladatelská práce byla všeobecně chválena. Po ukončení své činnosti v armádě se začal plně věnovat studiu. I když ke studiu stačilo pět let, Sigmund si univerzitní pobyt prodloužil o tři roky. Ještě na jaře roku 1880 složil třetí rigorózum a o rok později, 31. března 1881, promoval na doktora medicíny.

V dubnu roku 1882 se seznámil s Martou Bernaysovou. O jejich prvním setkání napsal: *„Při prvním setkání, přes veškeré mé zpěčování, zaujala mé smysly natolik, že jsem se bál o ni ucházet, ale ona mi šla vstříc s nejvyšší důvěrou a důvtipem, zvyšovala mé sebevědomí a darovala mi novou naději a sílu k práci, když jsem to nejnaléhavěji potřeboval“*. Po dvouměsíční známosti oslavil mladý pár své zasnoubení. Zasnoubení muselo zůstat utajeno, jelikož podle nepsaných zákonů mohlo být manželství uzavřeno teprve tehdy, když byly vytvořeny finanční předpoklady pro založení domácnosti. Sigmund a Marta museli čekat dlouhé čtyři roky, než se mohli vzít.

Roku 1883 začala Freudovi důležitá etapa jeho života. V květnu byl přijat svým učitelem Theodorem Meynertem jako sekundář na psychiatrii. Psychiatrická klinika mu otevřela cestu k prvním vědeckým objevům. Po přečtení článku o kokainu v Německém lékařském týdeníku začal Freud provádět pokusy jak na sobě, tak na druhých. Zjistil, že kokain – v té době dosti neznámá a za neškodnou považovaná droga, působí nejen proti vyčerpání, nýbrž i při obtížích žaludku, astmatu, mořské nemoci a také pomáhá odstraňovat některé symptomy bolesti. Brzy bylo nad všechny pochybnosti, že droga ve styku s kůží a sliznicí působí anesteticky. Ještě dříve než Sigmund Freud svou výzkumnou práci s kokainem dokončil, natož pak publikoval, dopustil se veliké chyby tím, že o svých pokusech hovořil s kolegy. 17. října 1884 dr. Koller (Freudův kolega) zveřejnil Freudův objev s kokainem na kongresu v Heidelbergu a později v časopise. Během několika dnů proběhl senzační objev i v denním tisku a v týdenících celého světa. Vídeň se stala místem zrodu lokální anestézie a Koller slavným mužem. Pro Freuda to byla těžká rána, protože během té doby byl se svou snoubenkou Martou, a když se nic netušící a dobře naladěný vrátil z Wandsbecku zpět do metropole na Dunaji, dobrá nálada ho rychle přešla. Nikdy Martě neodpustil, že kvůli ní se vzdal toho, aby svůj objev zveřejnil včas.

Několik let po smůle s kokainem se Freudovi, již jako docentovi, přihodil takřka podobný malér. Týkalo se to objevu o komplikované souvislosti mezi malým mozem a míchou. V tomto případě Sigmund Freud zachránil své autorství doslova v poslední vteřině.

V roce 1885 i nadále experimentoval s kokainem a doporučoval ho (tehdy jako dostupnou drogu v lékárnách a drogeriích) každému, kdo trpěl depresemi. V té době se objevily první útoky proti Freudovi v souvislosti s prvními oběťmi kokainu.

V červnu roku 1885 zastupoval lékaře o dovolené v luxusní psychiatrické léčebně na okraji Vídně a poprvé popsal svou práci s nervově nemocnými. V témže roce žádal o propůjčení titulu „soukromého docenta nervové patologie“ a současně se také ucházel o zahraniční stipendium vypsané Vídeňskou univerzitou pro mladé mediky. 18. července 1885, po úspěšném absolvování všech zkoušek, byl Freud jmenován soukromým docentem, což znamenalo, že mohl bezplatně přednášet na univerzitě.

Jako „Privatdozent“ neuropatologie ovšem získává stipendium na studijní cestu do Paříže. Pobyt v Paříži na něj zapůsobil velice silně: „*Je to obrovitá Sfinga, požírající všechny cizince, kteří její hádanky nerozluští...*“. Velký vliv na něj měl také Jean-Martin Charcot, vedoucí psychiatr, který se věnoval mimo jiné podrobnému studiu hysterie a byl znám svými skvělými diagnózami a schopností objasňovat zdánlivě nevysvětlitelné paradoxní jevy. Sigmund Freud strávil s tímto obdivuhodným psychiatrem, svým vzorem, od poloviny října 1885 devatenáct týdnů. Jean-Martin Charcot byl pro něj prvním učitelem živé psychologie a Freud jím byl natolik okouzlen, že začal jeho dílo překládat do němčiny.

Základní inspirace, kterou do sebe Freud během pařížského pobytu vdechl, spočívala v poznání, že hysterické příznaky jsou důsledkem potlačeného, neukojeného sexuálního pudu. Po svém návratu do Vídně 13. října 1886 vyvolal ve Vídeňské lékařské společnosti rozruch a nesouhlas tvrzením o tom, že hysterií trpí také muži. Uražená Vídeň na to reagovala odmítavým nesouhlasem. Celá vídeňská lékařská elita na Freuda zanevřela. Sigmund se proto stáhl do ústraní. Společenský i akademický život ho stejně nikdy nebavil, a tak dal přednost osamělosti. Přátelské styky udržoval jen se svými nejbližšími.

Začal opouštět zaběhnuté představy klasické neurologie. S neurologií se rozloučil tím, že roku 1893 sepsal několik článků o mozkových obrnách a k nim přidal zajímavou teoretickou úvahu ***K pojetí afázie***.

Mezi radostnější okamžiky patřil 25. duben 1886, kdy si Freud otevřel soukromou ordinaci v Rathausstrasse. 14. září 1886 se oženil se svou snoubenkou Martou. Marta byla jediná žena jeho života. Někteří autoři se snažili nalézt ve Freudově životě nevěru či nějaké mimomanželské styky, ale bez úspěchu. Sigmund Freud byl prostě věrně monogamním mužem. Líbánky strávili novomanželé na Baltu. Ordinance a bytu se Freud brzy vzdal, protože nájemné se mu zdálo příliš vysoké, a se svou mladou ženou se přestěhoval na neméně elegantní Schottenring. Tchyně, která mu byla nyní přátelsky nakloněna, mu pomohla při zakládání domácnosti a ordinace. 16. října 1887 se Freudovi a Martě narodila dcera Matylda. O dva roky později spatřil světlo světa Freudův první syn Jean-Martin, v únoru 1891 druhý syn Oliver. Protože se rodina neustále rozrůstala, přestěhovali se Freudovi v září 1891 do většího bytu v

Berggasse na předměstí Alsergrund. Zde se narodily manželům Freudovým další tři děti: v roce 1892 syn Ernst, v roce 1893 dcera Sophie a roku 1895 dcera Anna. Celkem měl Sigmund Freud šest dětí, tři syny a tři dcery: „*Tři a tři to je má pýcha a mé bohatství*“, prohlašoval Freud.

V roce 1893 Freud rozšířil svůj byt i ordinaci o jedno poschodí. Spolupracoval s neurologem a psychiatrem Josefem Breuerem, který byl jeho dlouholetým přítelem a zároveň spoluobjevitelem psychoanalytické metody. V roce 1895 společně uveřejnili *Studie o hysterii*. Freudova ordinace začala lépe prosperovat a jeho rodina později patřila k majetnému měšťanstvu. Freud léčil psychoanalýzou denně deset až jedenáct pacientů. Ordinoval do večerních hodin, přednášel na univerzitě, psal knihy a přednášky. Získané zkušenosti během dlouhých let praxe vystihují Freudova střízlivě pesimistická slova: „*Unést život je těžké jak pro jednotlivce, tak i pro celé lidstvo*“.

23. října 1896 Freuda hluboce zasáhla smrt jeho otce. Když se Freud rozhodl hlouběji porozumět nemocné lidské duši, uvědomil si, že nejdříve by měl poznat sám sebe. Výsledkem je jeho nejvýznamnější kniha *Výklad snů* (1900), na které pracoval deset let. Zdrojem vzniku jeho knihy byly tři hlavní důvody: Freud se od dětství o sny zajímal a chtěl jim porozumět, při práci s duševně labilními jedinci se pokaždé setkával se sny, kterým lidé nerozuměli a požadovali nějaký výklad. A poslední důvod byl ryze osobní – *Výklad snů* představuje záznam jeho vlastní analýzy, i když částečně zašifrované ve formě kryptogramu, jemuž rozumí pouze ten, kdo analytickým procesem sám prošel. V knize toho o sobě Freud dost prozradil. Své ambice, úzkosti, frustrace, pocity velkoleposti, ale i méněcennosti. Dílo o snech vzniklo jako odpověď na nejbolestnější ztrátu, kterou ve svém životě prožil – na úmrtí otce Jáкова Freuda. Knihou Freud odpovídá na záhady skrytých a temných stránek života. Také proto knihu provází jako motto verš (v překladu): „*Nedokážu-li oblomit bohy na výšinách, vzbouřím celé peklo*“. Freudovo dílo představuje nevyčerpatelnou studnici, z níž čerpali všichni autoři po něm. Struktura Výkladu snů je téměř dokonalá. Nejprve ji tvoří fascinující přehled nejrůznějších názorů na sen v dějinách lidstva i v historii vědeckého poznávání. Potom následují rozbory konkrétních snů a konkrétních osob. Dále navazuje výklad o skrytých mechanismech snového zpracování: zhušťování, přesouvání, druhotné zpracování, vyjadřování opakem atd. Následuje výklad snové

práce – jak se snové myšlenky přeměňují do zjevného obsahu snu, jak jsou spolu splétány dohromady dětské zážitky a současné duševní prožitky. Dále Freud vysvětluje různé funkce snu.

V roce 1902 byl oficiálně jmenován profesorem. Slavnostní událost jeho jmenování vyvolala ve Vídni veliký rozruch. Roku 1909 odjel Sigmund Freud na pozvání profesora S. Halla za Atlantický oceán a psychoanalýza se tak stala mezinárodní záležitostí. Na této cestě proslavily Freuda zejména jeho přednášky, které byly později publikovány pod názvem *Pět přednášek o psychoanalýze*. Navíc mu byl udělen titul doctor honoris causa. Cesty, která měla uvést a zprostředkovat znalosti o psychoanalýze, se zúčastnili i jiní vědci a lékaři, např. Jung, maďarský lékař Ferenczi a E. Jones.

V roce 1910 použil Sigmund Freud poprvé výrazu Oidipův komplex. Při klinickém psychoanalytickém ošetřování svých pacientů i žáků pokaždé narazil na dětskou formu podobných prožitků, které konstituují Oidipský komplex – přání výhradně vlastnit maminku a odstranit otce (či jeho zástupce a tím může být i sourozenec). Drama Král Oidipus se tak stalo předlohou pro jednu z nejvýznamnějších Freudových sexuálních teorií. Tato teorie se odráží také v jeho díle *Totem a tabu*, které vyšlo v roce 1913.

Život Freudovi znepríjemňovaly zdravotní potíže, které byly dlouhodobého rázu. Freud „postonával“ prakticky celý život. Často trpěl úpornými bolestmi hlavy, míval ustavičnou rýmu, měl problémy se zažíváním, ale především ho trápily pravidelně se objevující srdeční potíže, které způsobily, že se musel na jeden a půl roku vzdát svého oblíbeného kouření. Sigmund Freud byl těžký kuřák. Kouřit začal ve svých 24 letech a kouřil až do konce života. V roce 1917 u něj zjistili zduření tkáně na patře, způsobené nepochybně nadměrným kouřením. V roce 1920 vzniklo Freudovo dílo *Za hranicemi principu slasti*, kde Freud teoretizuje o „pudu smrti“ a zastává tvrzení: „Každá živá bytost nevyhnutelně umírá z vnitřních příčin“. Freudovo zduření rakovinového původu se šířilo a 20. dubna 1923 byl operován. To byl však jen začátek utrpení, řady chirurgických zákroků a boje s chorobou, kterou si zčásti svým kouřením způsobil sám.

Freud podal důkaz o tom, že fyzické oslabení v žádném případě neovlivnilo

jeho duševní výkonnost. Svědčí o tom práce, které napsal v době, kdy už byl nemocný. Krátce před jeho operací vyšlo dokončené dílo ***Já a Ono***, ve kterém Freud rozebírá strukturální model lidské osobnosti, kterou dělí do tří částí. První je psychika novorozence, která se omezuje na pudové Ono (id). Druhou částí je Já (ego), kterým si dítě vytváří organizační základnu pro účinné, rozvážené chování, aby si zajistilo přežití. Jako třetí duševní rozhodující činitel se k tomu ještě připojuje Nadjá (naše svědomí). Cíl zdravého a morálně obhajitelného života vyjádřil Freud ve větě, která se již dávno stala klasickou: „*Kde bylo id, mělo by být ego.*“ V dalším roce vyšla díla ***Útlum, příznak a úzkost*** a také ***Autoportrét***, jemuž dal podtitul ***Studie k dějinám psychoanalýzy***.

Během první světové války měl Freud jako všichni jisté finanční problémy. Nejvíce se ho v té době však dotkl zármutek: odchod jeho dvou synů do války, smrt dcery Sofie v roce 1920 a v roce 1923 smrt jejího čtyřapůlletého syna Heinze – Freudova vnuka. Sofie se stala obětí epidemie asijské chřipky a její malý synek Heinz zemřel na tuberkulózní zánět mozkových blan. Ztráta dcery i vnuka byla pro Freuda jednou z nejtěžších: „*Ztráta dítěte se jeví jako těžká urážka narcizmu. To, co nazýváme žalem, přichází pravděpodobně až později.*“ Nic však nemohlo Freudovi zabránit, aby ze všech sil nepracoval a nepsal. Uvažoval o náboženství a sexuální morálce v civilizované společnosti a z těchto úvah vznikly studie ***Budoucnost jedné iluze*** (1927) a ***Strach z civilizace*** (1929). Významný byl také rok 1925, kdy vyšla autobiograficky laděná kniha ***Sigmund Freud o sobě***.

Přes veškerá mezinárodní uznání byl Freudův život poznamenán stínem bolesti. Vlastní bolesti. Ke zklamání ze ztráty všech vřelých přátelství se svými žáky a k narušenému zdraví se přidaly zprávy o nedobré mezinárodní situaci. To vše u Sigmunda Freuda způsobilo zatrpklost, zklamání a smutek. Bylo mu zle. A přitom mu ze všech koutů světa projevovali úctu a uznání.

Roku 1930 zemřela Freudovi matka – žena, která ho vždycky dokázala povzbudit a podržet: „*Když byla naživu, neměl jsem právo zemřít, nyní už ho mám.*“ V témže roce byla Freudovi udělena Goethova cena jako projev uznání psychoanalytikovi a současně ušlechtilému a elegantnímu jazyku učence, který stále psal.

Sigmund Freud stále pořádal své psychoanalytické seance a snažil se uplatňovat svou teorii. Postupně však všechno odcházel a přišel Hitler. Jedině jeho dcera Anna, na kterou přenesl vše, co mu ze života zůstalo, mu stále poskytovala obdivuhodnou podporu. S ním, za něj a pro něj dělala všechno. Ještě za jeho života se stala jeho jedinou dědičkou. Freud už nebyl schopen dále čelit nepředstavitelnému a nevyléčitelnému, proto opustil Vídeň a přes Paříž se dostal do Londýna – do exilu: „*A můj svět je opět tím, čím byl kdysi, malým ostrůvkem utrpení uprostřed oceánu lhostejnosti.*“

Sigmund Freud zemřel klidně a z vlastního rozhodnutí. Jeho utrpení se stalo nesnesitelným a proto požádal svého lékaře Maxe Schura, aby zařídil všechno potřebné pro jeho ukončení. Jeho přání se splnilo 21. září 1939 – po dvou centigramech morfinu klidně usnul, potom upadl do bezvědomí a umřel 23. září 1939 ve tři hodiny ráno. Mírnost této smrti a její lhostejnost zvláště rezonují s tím, co mu dějiny lidstva budou muset připsat k dobru.

Freudovo dílo ukázalo, že existuje fenomén nevědomí a že toto nevědomí dokáže velmi silně tahat za nitky lidské osobnosti. Ukázalo také, že nevědomí se dá poznávat a dokonce ovlivňovat. Umožnilo tak začátek moderní psychoterapie – vědy o léčení neduhů duše i těla pouze psychologickými prostředky, obrazně řečeno slovem. Sigmund Freud je právem nazýván zakladatelem psychoanalýzy. Charakterologické rozbory se nevyhnuly ani jeho vlastní osobě. Freud ve své tzv. tajné kronice, v níž kombinuje deník s konfesí, napsal: „*Vězí ve mně kus odvahy a smělosti, které se dají těžko zastrašit nebo vyhladit. Jestliže sám sebe podrobím přísnému zkoumání..., říkám si, že příroda mi odepřela mnoho talentů a ponechala mi velice málo z onoho nadání, které působí přesvědčivě na lidi. Leč dala mi neohroženou lásku k pravdě, chladný pohled badatele, správné oceňování života a schopnost se namáhat a nalézat zalíbení v práci.*“